

ВИОКРЕМЛЕННЯ КОМПОНЕНТІВ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ: ІНТЕГРАЦІЯ ІСНУЮЧИХ ПІДХОДІВ

Шляхом аналізу та узагальнення визначено основні тенденції виділення компонентів готовності до навчальної, професійної діяльності, готовності до саморозвитку та професійного саморозвитку. На основі інтегративного підходу визначено компоненти та показники готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку.

Ключові слова: компонент, готовність, саморозвиток, професійний саморозвиток.

У сучасному суспільстві актуальним є питання конкурентоспроможності спеціалістів, що зумовлює важливість проблеми формування готовності особистості до професійного саморозвитку в системі підготовки майбутніх кадрів. Проблема "саморозвитку" привертає увагу багатьох науковців і набула широкого опрацювання в роботах Л.С. Виготського, О.М. Леонтєва, С.Л. Рубінштейна, А. Маслоу, К. Роджерса, В.І. Слободчикова, Г.А. Цукерман, Б.М. Мастерова, П.Ф. Каптерева, Л.М. Кулікової, В.Г. Маралова, Т.В. Тихонової, Г.К. Селевко, В.І. Андрєєва і т. д. Дослідженню феномена "готовність" присвятили свої роботи: Д.Н. Узнадзе, О.О. Ухтомський, В.Н. Пушкін, М.Д. Левітов, М.І. Дьяченко, Л.О. Кандибович, Л.С. Нерсисян, К.О. Абульханова-Славська, А.О. Деркач, В.О. Моляко, С.Д. Максименко, К.М. Дурай-Новакова, В.О. Сластьонін, Л.В. Кондрашова, В.Д. Шадріков, В.Й. Бочелюк, О.В. Скрипченко, М.В. Кулакова, О.А. Кривильова, С.М. Тарасова, О.О. Павленко, Т.В. Шестакова, Л.Ю. Султанова, П.В. Харченко, Л.О. Гапоненко, О.М. Серняк, В.Л. Уліч та інші. Готовність до професійного саморозвитку досліджується П.В. Харченко, готовність до професійного самовдосконалення – Т.В. Шестаковою.

У науковому просторі досліджень формування готовності людини до навчальної, наукової, професійної діяльності, готовності до саморозвитку та професійного саморозвитку не існує однозначності щодо виокремлення компонентів феноменів, що визначило наш інтерес до поставленої проблеми.

Метою даної статті є виокремлення компонентів готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку шляхом аналізу та інтеграції існуючих підходів до виділення компонентів: готовності, саморозвитку і компонентів готовності до професійного саморозвитку.

Існує суттєвий фонд наукових праць, присвячених дослідженню проблеми готовності людини до навчальної, наукової, професійної діяльності. Надаючи певне узагальнення існуючому доробку, ми звернули увагу на подібність підходів до виокремлення компонентів готовності, які можна представити, виділивши: мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, професійний і особистісний компоненти (Табл. 1).

Таблиця 1

Компоненти готовності особистості до навчальної, наукової, професійної діяльності

Автори	Компоненти готовності				
	Мотиваційний	Пізнавальний	Діяльнісний	Професійний	Особистісний
Кривильова О.А.		когнітивний	практичний		особистісний
Султанова Л.Ю.	мотиваційний	когнітивний	операційний		
Тарасова С.М.	мотиваційний	інформаційний			психологічний рефлексивний
Бойко Ю.Ю.	мотиваційний		операційний		емоційно-вольовий особистісний
Серняк О.М.	мотиваційно-ціннісний	змістово-пізнавальний	організаційно-управлінський		
Харченко П.В.		когнітивний	діялісно-поведінковий		емоційно-особистісний
Шестакова Т.В.	мотиваційно-ціннісний	когнітивно-інтелектуальний	операційно-діялісний		
Уліч В.Л.			поведінковий	професійний	морально-психологічний
Орлов В.І.		когнітивний	діялісний		особистісний
Андрєєва Г.В.	мотиваційний		креативний	технологічний	рефлексивний
Моторина С.В.	ціннісно-мотиваційний	когнітивний	діялісний		
Гончарова О.А.	мотиваційний	когнітивний	операційно-діялісний		рефлексивний
Єршова В.В.	мотиваційний	гностичний	операційно-технологічний		оціночно-рефлексивний
Сорокіна Ж.А.			операційний		особистісний саморегуляційний

Лугова О.М.	мотиваційна готовність	теоретична готовність	креативна готовність	практична готовність	
Гавриш І.В.	аксіологічний	когнітивний	дієво-творчий		особистісний
Тихонова Т.В.	ціле-мотиваційний	змістовий	операційний	інтеграційний	
Дурай-Новакова К. М.	мотиваційний	пізнавально-оціночний	операційно-діяльний		мобілізаційно-налаштувальний емоційно-вольовий
Кондрашова Л.В.	мотиваційний	пізнавально-операційний			морально-орієнтаційний емоційно-вольовий психофізіологічний оціночний
Рапацевич Е. С.	мотиваційний	орієнтаційний	операційний		вольовий оціночний
Дяченко М.І. і Кандибович Л.О.	мотиваційний	пізнавальний			емоційний вольовий
Павленко О.О.	мотиваційний	операційно-пізнавальний			емоційно-вольовий оціночний
Пехота О.М.	ціле-мотиваційний	змістовий	операційний	інтеграційний	
Деркач А.О.		пізнавальний			емоційний вольовий
Сластьонін В.А.			виконавський (операційний)		мотиваційно-цілісний (особистісний)

Проаналізувавши зміст компонентів готовності до наукової, професійної, навчальної та інших видів діяльності, які виділяють учені, можна зробити наступні висновки:

а) досліджуючи мотиваційний компонент, у більшості випадків, учені погоджуються з тим, що його показниками виступають: інтерес, потреба, установка, прагнення успіху, прагнення досягнення мети; окремо виділяють – цінність самореалізації (О.М. Пехота); спрямованість на самоосвіту (О.А. Кривильова); уважають системою ставлень (Ю.Ю. Бойко); виділяють мотиваційно-ціннісний компонент, при цьому О.М. Серняк підкреслює особистісне ставлення до формування власної готовності, Т.В. Шестакова фокусує увагу на мотивації самовдосконалення та гуманістичній спрямованості; С.В. Моторина виділяє ціннісно-мотиваційний компонент; І.В. Гавриш – аксіологічний; Т.В. Тихонова – ціле – мотиваційний;

б) у руслі пізнавального компонента основними показниками є знання, перебіг пізнавальний процесів (П.В. Харченко); (Т.В. Шестакова – виділяє аутопедагогічну компетентність, професійну свідомість та самосвідомість);

в) серед показників діяльнісного компонента учені впевнено називають уміння і навички; прояв самостійності (П.В. Харченко); організованість, зібраність, відповідальність, самостійність (В.Л. Уліч); творчу активність (О.М. Лугова);

г) професійний компонент охоплює наявність таких показників як: знання принципів, вимог, обов'язків; О.М. Лугова окремо виділяє практичну готовність, підкреслюючи її значення; О.М. Пехота серед показників дає вміння і виокремлює інтеграційний компонент;

д) найбільш розгалуженим виявився особистісний компонент, але й він має загальну тенденцію – виділення серед показників психологічних характеристик особистості таких як: спрямованість, самооцінка, любов до професії, натхнення; якостей, а саме: відповідальність, впевненість у своїх силах, самостійність, наполегливість; умінь саморегуляції, самоуправління; при цьому, в рамках особистісного компонента виділяють: корекційний (М.В. Кулакова), особистісний (О.А. Кривильова, Ю.Ю. Бойко, Ж.А. Сорокіна), психологічний (С.М. Тарасова), морально-психологічний (В.Л. Уліч), рефлексивний (С.М. Тарасова, О.А. Гончарова), емоційно-вольовий (М.І. Дяченко і Л.О. Кандибович, К.М. Дурай-Новакова, Л.В. Кондрашова, О.О. Павленко, Ю.Ю. Бойко); емоційно-особистісний (П.В. Харченко, І.В. Гавриш), саморегуляційний (Ж.А. Сорокіна), оцінювально-рефлексивний (В.В. Єршова), мобілізаційно – налаштувальний, К.М. Дурай – Новакова; морально-орієнтаційний, психофізіологічний, – Л.В. Кондрашова, оцінювальний – Л.В. Кондрашова, Е.С. Рапацевич, О.О. Павленко.

Ключовим аспектом нашого дослідження виступає готовність майбутніх економістів до професійного саморозвитку. Тому окремою графою дослідження можна вважати аналіз понять "саморозвиток" і "професійний саморозвиток", виокремлення їх компонентів і показників. Узагальнення підходів до виділення компонентів зазначених феноменів представлено в таблиці (Табл. 2).

Таблиця 2

Компоненти саморозвитку особистості

Автори	Компоненти саморозвитку особистості				
--------	-------------------------------------	--	--	--	--

	Мотиваційний	Пізнавальний	Діяльнісний	Особистісний	Інтеграційний
Тихонова Т.В.	цілмотиваційний	змістовий	операційний		інтеграційний
Калініна Н.В.				рефлексивний самопізнання самовизначення саморегулювання самореалізація	
Ветхов А.В.	мотиваційно-ціннісний		організаційно-діяльнісний	рефлексивно-оціночний	
Дружнова М.П.	мотиваційно-ціннісний		діяльнісний	емоційно-вольовий	рефлексивний творчий
Терпугова Н.Ф.	мотиваційно-ціннісний	когнітивний	операційний	емоційний	
Міхайловська Т.О.	цільовий мотиваційний	змістовий	операційний результативний	рефлексивний	
Діденко О.В.	змістово-мотиваційний		організаційно-діяльнісний	психотехнічний	
Дослідження феномена "саморозвиток" крізь призму:					
підхід (автор)	компоненти:				
• професійного саморозвитку (Власова О.А.)	мотиваційно-цільовий		змістовно-операційний	рефлексивний	
• потенціалу саморозвитку (Цокур Р.М.)	мотиваційний	гностичний	поведінковий		
• критеріїв суб'єктності (Альошина С.А.)	мотиваційний		діяльнісний	рефлексивно-регулюючий	
• структури педагогічного супроводу саморозвитку (Остапенко А.В.)			організаційно-педагогічний		змістовний
					технологічний

Слід зазначити, що не існує однозначного підходу до виокремлення компонентів явища "саморозвиток". Існують варіанти дослідження феномена: крізь призму суб'єктності (С.А. Альошина), визначення потенціалу саморозвитку (Р.М. Цокур), структури педагогічного супроводу саморозвитку (А.В. Остапенко). Втім, аналіз визначень компонентів "саморозвитку" і їх показників, дав підстави узагальнити підходи і виділити існуючі тенденції:

а) виділяючи "мотиваційний компонент", серед його показників розуміють: систему домінуючих мотивів, мотиви обрання професії, інтереси, стійкість інтересу схильності, ставлення тощо;

б) пізнавальний компонент містить такі показники як: теоретичні знання: знання принципів, методів, форм, засобів саморозвитку;

в) діяльнісний компонент ототожнюють із сформованістю наступних показників: уміння, навички, володіння прийомами і навичками організації процесу саморозвитку професійно значущих якостей, самоосвіти, самовиховання на тлі прагнення свого ідеалу шляхом свідомого самоуправління;

г) особистісний компонент охоплює самоконтроль і самокорегування емоційно-вольових проявів людини, ґрунтується на самоактуалізації особистості.

Підводячи підсумки, зазначимо, що вивчаючи феномени "готовності" й "саморозвитку" вчені виділяють низку подібних компонентів, а саме: мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, особистісний, професійний (у контексті дослідження готовності), інтеграційний (у контексті дослідження саморозвитку).

Розглядаючи мотиваційний компонент, більшість дослідників виділяє такі показники як: цілі, цінності, мотивація досягнення успіху.

Виокремлюють пізнавальний, гностичний або когнітивний компонент, підсилюючи в ньому інформаційну складову (С.М.Тарасова), змістовну (О.М. Серняк), інтелектуальну (Т.В. Шестакова), оціночну (К. Дурай - Новакова), або операційну (Л.В. Кондрашова).

Виділяють діяльнісний компонент готовності та діяльнісний компонент саморозвитку, при цьому існують певні різночитання в розумінні основи діялісного компонента. Так, практичну сторону підкреслюють (М.В. Кулакова), операційну (Т.В. Тихонова, Н.Ф. Терпугова, Е.С. Рапацевич, К.М. Дурай – Новакова, Ж.А.Сорокіна, Т.В. Шестакова, Ю.Ю. Бойко, Л.Ю. Султанова), діялісну (М.П. Дружнова, С.А. Альошина, В.І.Орлов), П.В. Харченко виділяє діялісно-поведінковий компонент, В.Л. Уліч, Р.М. Цокур – поведінковий.

Деякі науковці виокремлюють професійний компонент (В.Л. Уліч), технологічний (Г.В. Андрєєва), О.М. Лугова

окремо виділяє практичну готовність.

Існують роботи, в яких має місце інтеграційна тенденція: Т.В. Тихонова виокремлює інтеграційний компонент, який представляє собою об'єднання професійних та особистісних якостей; Л.В. Кондрашова виділяє пізнавально-операційний компонент, О.А. Власова – змістовно-операційний.

Тепер охарактеризуємо дослідження, які охоплюють різноманітні особистісні характеристики і згруповані під назвою особистісного компонента, який виділяють О.А. Кривильова, Л.Ю. Султанова, Ю.Ю. Бойко, Ж.А. Сорочина, І.В. Гавриш. Значення корекційного аспекту в цій складовій вирізняє О.А. Кулакова; рефлексивний компонент виокремлюють (С.М. Тарасова, Г.В. Андрєєва, С.А. Альошина, А.В. Вєтхов, О.А. Власова, Н.В. Калініна); емоційно-вольовий показник знаходить місце в роботах М.І. Дяченко, Л.О. Кандиловича, Л.В. Кондрашової, К.М. Дурай – Новакової, Ю.Ю. Бойко, М.П. Дружнєвої; емоційно-особистісний компонент виділяє П.В. Харченко; морально-орієнтаційний, психофізіологічний, оцінювальний компоненти виокремлює Л.В. Кондрашова; вольовий та оцінювальний виділяє Е.С. Рапацевич; мобілізаційно-налаштувальний виділяє К.М. Дурай – Новакова; морально-психологічний – В.Л. Уліч.

Аналіз компонентів готовності до навчальної, наукової, професійної діяльності та компонентів саморозвитку, як окремо досліджуваних феноменів, дозволяє дійти висновку, що наявність спільних характеристик ґрунтується на глибинних ознаках цих феноменів – діяльнісних ознаках. У кожному з випадків йдеться про вид діяльності, отже в їх основі закладено такі діяльнісні ознаки як: суб'єктність, предметність, активність, цілеспрямованість, умотивованість, усвідомленість. Така подібність дозволяє об'єднати досліджувані явища і виокремити компоненти "готовності до саморозвитку", а саме: мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, особистісний компоненти.

Виокремлення вищезазначених компонентів дослідниками, чії роботи присвячено готовності до професійного саморозвитку та самовдосконалення, є логічним продовженням і підтвердженням цієї думки. Так, П.В. Харченко у структурі готовності до професійного саморозвитку виділяє когнітивний, діялісно-поведінковий і емоційно-особистісний компоненти, Т.В. Шестакова серед компонентів готовності до професійного самовдосконалення називає мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний та операційно-діялісний.

Шляхом інтеграції результатів дослідження понять "готовність", "саморозвиток" і "професійний саморозвиток", на основі виявлення їх спільних характеристик та систематизаційного контентного аналізу їх компонентів та показників, виділяємо наступні компоненти готовності до професійного саморозвитку, а саме: мотиваційно-цільовий; пізнавально-операційний, професійно-орієнтовний; особистісно-регулятивний.

Кожен із цих компонентів може бути охарактеризований за допомогою певних складників. *Мотиваційно-цільовий компонент* містить наступні складники: ставлення до професійного саморозвитку, наявність чітко визначених цілей, програми саморозвитку, усвідомлення цінності самопізнання та самореалізації, внутрішні та зовнішні позитивні мотиви обрання професії, прагнення успіху в діяльності. *Пізнавально-операційний компонент* охоплює наступні складники: рівень самоменеджменту, здібність до саморозвитку та самоосвіти, самооцінка пізнавальних здібностей та рівні засвоєння знань. *Професійно-орієнтовний компонент* характеризується рівнем професійної спрямованості, схильностями та інтересами особистості до певних типів діяльності: людина – людина; людина – техніка; людина – знакова система; людина – природа. *Особистісно - регулятивний компонент* охоплює такі якості та уміння особистості, як: відповідальність, самостійність, самоконтроль, самовпевненість, емоційна стійкість, сила волі, рівень самоуправління тип самоуправління та самооцінка вираження професійно-значущих якостей особистості.

Отже, здійснений аналіз наукових підходів до виокремлення компонентів структури готовності особистості до навчальної, наукової, професійної діяльності надає підстави виокремити компоненти готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку: мотиваційно-цільовий; пізнавально-операційний, професійно-орієнтовний; особистісно-регулятивний.

Перспективою подальших досліджень є вирішення критеріїв, показників оцінки сформованості вищезазначених компонентів готовності до професійного саморозвитку, обґрунтування відповідної моделі формування готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку та її експериментальна перевірка.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Артюшина М.В.* Психологічні та педагогічні основи підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності: монографія / М.В. Артюшина. – К.: КНЕУ, 2009. – 271 с.
2. *Остапенко Е.О.* Амбівалентність розуміння феномена "готовність" / Е.О. Остапенко // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. – Київ: ІВЦ "Політехніка", 2009. – № 3 (27). – Ч. 2. – С. 152–157.
3. *Остапенко Е.О.* Андрагогічні аспекти формування готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку / Е.О. Остапенко // Збірник наукових праць "Педагогічний процес: теорія і практика" Випуск 3 в двох частинах. – К.: Вид-во ВД "ЕКМО", 2010. – Ч. II. – С. 63–72.

Подано до редакції 10.06.11